
A nyelvi és kommunikációs nevelés időszerű kérdései

SZÉPE GYÖRGY

Hölgyeim és uraim, kedves kollégák! Azért engedtem magam elé Horányi Özsébet, mert a szóbanforgó kérdéseket illetően az elmúlt évtizedben olyan kemény alapokat rakott le itt a pécsi egyetemen, hogy utána bizonyára könnyebb lesz elmondanom néhány dolgot. Én más stílusban és más síkon fogok beszélni, mint ő. Azaz, ha ő volt a nehéztüzéség, én egy könnyű hegyivadász vagyok az általa előadottakhoz képest. A nyelvi és kommunikációs nevelésről kell beszélnem, amiről mindig azt a látszatot keltettük, hogy a kettő egymással egységet alkot.

Előadásom vázlatának – nem titok, hogy én mindig vázlatokat szoktam készíteni egy előadáshoz – első pontja az, hogy: „változik a világ”. Természetesen azt is megpróbáltam volna elmondani, hogy miben változik, ám ezt szerencsére Horányi Özséb jórészt megtette helyettem, úgyhogy jelentősen rövidebbre tudom fogni eredeti mondanivalómat. A „változik a világ” témakörhöz tartozik, hogy a Fehér Könyvben három fejezet foglalkozott a nyelvvel, az anyanyelvi nevelés fejlesztésének irányelveivel, melyeket egy „koalíciós” munkaközösség dolgozott ki, öt ember egymástól eltérő gondolatai, és még vagy hatvan szakértői vélemény alapján. Ezek az irányelvek magyarul a Fehér Könyvön kívül is több változatban, sőt más nyelveken is megjelentek. A további témakör az idegennyelvi nevelés fejlesztésével kapcsolatos, amit már egy, az előbbinél kevésbé „koalíciós” munkaközösség dolgozott ki, hiszen az idegen nyelvekkel foglalkozók között nagyobb volt az egység, ez a terület nem volt annyira átideologizálva. A harmadik kérdéskört pedig – bizonyos harcok után függelékbe került – a fiatal nyelvészek munkaközösségének anyaga képezi, ami egy komplett tanterv volt, mely illeszkedett az előző két anyaghoz is, de olyanira előre mutató is volt, hogy a későbbi tankönyvek, tantervek mind a mai napig ebből tudnak a legtöbbet meríteni. A 1974-es munkálatok után a legkülönfélébb keretek között, a legkülönfélébb kísérletek meg kutatások formájában, a legkülönfélébb bizottságokban, szakértői munkákban, egyéni kezdeményezésekben, tehát borzasztó széles terepen indult meg a fejlesztés az iskolában és az iskolán kívül.

Már most előre hozom egyik végkövetkeztetésemet: az egyik legnagyobb baj az volt, hogy különféle szervezeti, szemléleti és mindenféle feudális okok miatt az iskolai szükségleteknek a tudományos megalapozására sohasem jutott pénz, az egyéni karrierekben, ambíciókban, életpályákban igazából sohasem nyilvánult meg kellő súllyal, hogy mire is van szüksége ennek a több százezer, de lehet, hogy egymillió magyar iskolásnak. Mindig is kétféle értékrendszer létezett egymás mellett és hihetetlen nehéz összekapcsolni az egyetemi-akadémiai előmenetel, illetve a közoktatás tömeges szükségletei által megjelenített értékrendszert, sőt, tulajdonképpen fel is lehetett morzsolódnia a kettő közt feszülő ellentmondások között. Dehát a világ változik. 1974 után 1984-ben volt itt Pécsen egy ülés, azután pedig most, újabb tíz év elteltével, és mindig le lehetett mérni a változást, nemcsak azon, hogy a résztvevők kicserélődtek, és a munkát eredetileg megkezdők közül is egyre kevesebben vagyunk itt, ráadásul mi sem fiatalodunk. Az igazi változás másban keresendő. Abban, hogy változik a világ, a körülöttünk lévő környezet, a technikai környezet. A társadalom változásait elsősorban a rendszerváltás jelzi, de változnak a különböző célok és igények is. Az új nemzedék már másféle, mint amelyet annak idején célba vettünk, a tanárok is mások, vagyis nagyon sok tényező megváltozott az idők fo-

lyamán, amiből következik mostani első tételtem is: a Fehér Könyv az eredeti formájában már nem érvényes. Mint strukturális minta azonban továbbra is érvényes, bár valószínű, hogy a Tudományos Akadémia kezdeményezésével negyedszázadonként el kell készíteni egy ilyen Fehér Könyvet. Az új nemzedéknek még van reménye arra, hogy még életében végigkövetheti ezt a munkát. Szentágothai János hatvan éves kora körül járt a Fehér Könyv idején, s további húsz évig figyelemmel tudta kísérni az ott megfogalmazottakat, sőt egy kis szerencsével most is köztünk lehetne. Nem kell tehát mindenkinek egyformán fiatalnak lennie ehhez a munkához, ám az új Fehér Könyvet már a nálunk egy generációval fiatalabbaknak kell elkészíteniük.

Horányi Özséb a számítógépről elmondta, hogy egy csomó dolgot ugyan megkönnyít, de iszonyatos zűrzavart is képes csinálni, tehát kicsit olyan a helyzet vele, mint amikor annak idején az autó elterjedt. Kezdetben az autónak hintóformájú karosszériája volt, és igazából szebb és elegánsabb lett volna, ha lovat fognak elé. Az akkori gumikerekű kocsikhoz képest az autó olyan snassznak tűnt, és piszkolta a környezetet meg mindenféle bajokat okozott. Ilyen átmeneti korszakban vagyunk a számítógépekkel is, amikor a probléma kezelési formája még nem alakult ki, nem alakult ki az úgymond filológiája, tehát valószínűleg az iskolai anyanyelvi nevelés szintjén kell felkészítenünk rá a gyerekeket (és persze más tantárgyakban is). A tantárgyközi együttműködésre egyébként is szükség volt már. Az én időmben ugyanis még érettségi előtt fizikadolgozatot kellett írni anyanyelven, történelemdolgozatot kellett írni anyanyelven, egyáltalában az írásbeliség fejlesztése nemcsak az anyanyelv tantárgy feladata volt, hanem valamennyi tárgyénak. Valószínűleg ezt vissza kellene hozni, és a tesztekben mérhető tudásanyag mellett – ami nagyon fontos, objektív és a tanuló értékelésének alapjául szolgál – el kell gondolkodni azon, hogy milyen újfajta írásbeliségre, újfajta kommunikációs médiumokra lenne szükség, beleértve a szövegszerkesztőt is, de nemcsak azt, hanem minden más egyebet.

A második vázlatpontom a nyelvtudományról szól. Az a koncepció, amely ellen mi húsz esztendővel ezelőtt hadat indítottunk, az a száraz grammatika oktatásának több évszázados koncepciója volt, ami önmagában tulajdonképpen rendkívül érdekes és értékes lehetett, de tökéletesen kiürült, devalválódott. Ha radikálisak lettünk volna, azt is mondhattuk volna 1974-ben, hogy leginkább azzal segítjük az anyanyelvi nevelést, ha most három-négy évre fölfüggesztjük a grammatika meg a helyesírás tanítását, addig amíg ki nem dolgoznak olyan módszereket, amelyekkel e tárgyakat is lehet emberszabásúan, gyorsan és hatékonyan tanítani. (Egyébként Zsolnaiék ezt csinálták, csak nem hagyták abba a tanítást, hanem rögtön kidolgozták hozzá az új módszert.) Tényleg abba kellett volna hagyni, mert tessék elképzelni, hogy egymillió gyereket tanítottak valamire, amiben egy éven belül nem volt egyetlen érvényes tudományos tétel! Hát ez közbotrány! Ez valami olyan volt, kérem szépen, mintha a geocentrikus világgépet tanítottuk volna! De azért úgy voltunk vele, hogy jobb a békesség, illetve nem is: inkább optimisták voltunk. S én továbbra is optimista vagyok, hiszen ha valaki tanítani akarja a nyelvtant, akkor előbb-utóbb úgyis a jobbikat fogja tanítani. Amikor középiskolában tanítottam, egyedül én tanítottam az iskolánkban nyelvtant, a többi jó ízlésű tanár irodalmat tanított helyette, és stilisztikával pótolta az irodalomórán a nyelvtant meg egy kis helyesírási gyorstalpalóval, így valószínűleg nyelvileg műveltebbek lettek a tanítványaik, mint azok a gyerekek, akik azt a nyelvtant tanulták. Ma már olyan új tudományok merültek föl – némelyükre már Horányi Özséb is célzott –, mint a pragmatika, a szövegnyelvészet, a társadalmi nyelvhasználat foglalkozó szociolingvisztika, a pszichológia egzaktabb ágaival egyszinten álló pszicholingvisztika, az emberiség sokféle nyelvi viselkedését általánosítani próbáló antropológiai nyelvészet. A számítógép és a nyelvészet között is létezik egy ilyen hibrid tudomány, sőt vannak törekvések arra vonatkozólag, hogy ezeket kognitív tudományok címen egységbe foglalják. Mások abundanciáról beszélnek – a szóbőséget jelenti, ha valamiből több van, mint kellene. A tudománytörténetben gyakran előfordul, hogy egy-egy erős személyiség diszciplínává fejleszti, amit újításként fölkínál, s aztán jönnek, akik mindezt megpróbálják szintetizálni. Így alakult ki az alkalmazott nyelvészet, amelyik nem általában *alkalmazott* a nyelvészetet, hanem egy-egy területen, a mi esetünkben az anyanyelv – meg persze idegen nyelvek – oktatása terén igyekszik a módszertannal együtt szintetizálni az ismeretanyagát.

Itt nem pusztán nyelvpedagógiáról, hanem nagyon sok minden szintetizálásáról és átadásáról van szó. Így vált rendkívül fontossá a kétnyelvűség-kutatás is, melynek alapján ma már tudjuk, hogy egyszerűen téves az a tétel, miszerint az ember alapjában véve anyanyelviségi gondolkodásra építő, abban a legoptimálisabban kibontakozó lény. Ez nem így van; az ENSZ kétszázhusz tagállama közül mindössze kettő az egynyelvű, a többi többnyelvű. A kétnyelvűség az emberiség túlnyomó többségében valamilyen szinten jelen van. Számos összehasonlítás bizonyítja, hogy a többnyelvűség nem negatívum, inkább pozitívum, a világ többféle látásával függ össze. Tehát az anyanyelvnek van ugyan egy érzelmileg és kultúrálisan kitüntetett szerepe, de nem más nyelvekkel szemben. A felelősségünk ezen a téren óriási az egész nyelvtanítást az iskolarendszeren belül az anyanyelv „árnyékába” küldött idegen nyelvekkel együtt újra át kell gondolnunk. Az arányok ma már nem megfelelőek.

De változott a nyelvtudomány abból a szempontból is, hogy ma már olyan kérdéseket is napirendre tűz, amelyek eddig nem voltak nyelvészeti kérdések, s hál'istennek ma sem igazán azok, mint például az írástudatlanság kérdése. Egy olyan országban, mint Magyarország, ahol a felnőtt lakosság 27%-a funkcionális analfabéta, ezt a kérdést meg kell tudni oldani valahogy. Meg kell tanítani az embereket írni-olvasni egy olyan világban, ahol az írás-olvasás szerepe a televíziózás miatt megváltozóban van. És meg kell tanítani írni-olvasni – hát „írni”, azt nagyon nehéz, de legalább „olvasni” – a televíziót. Tehát mind a televízió, mind az olvasás esetében egyszerre kell fejleszteni a befogadóképességeket. Az embereket újból meg kell tanítani arra, hogy fogalmazzanak, mert az írásbeliség visszaesésével párhuzamosan erősen csökken a fogalmazáskultúra is, amiről bárki meggyőződhet, hogyha elolvassa a magyar napilapokat, hetilapokat. Az alkalmazott nyelvtudományban az is kiderült, hogy a kapott feladatokat tudományelméletileg korrekten, követhető módon meg lehet oldani. Tehát hogy nem csupán rögtönözni, irányt szabni, hadparancsokat adni lehet, hanem abban, hogy hogyan kell valamit kutatássá szervezni, kipróbálni, milyen méretekben lehet valamit elterjeszteni és hogyan lehet a napi munka részévé tenni, rutinná fejleszteni; nagyon nagy szerepe lehet a nevelőképzésnek. Egy-egy nagyobb problémát akkor tudunk megoldani, ha ezen a csatornán vezetjük keresztül. Ilyen például a cigányok helyzete Magyarországon, ami természetesen nem nyelvi kérdés, de ha 700 000 ember vagy kétnyelvű, vagy a magyar nyelvnek egy másik változatát beszéli, esetleg olyan változatát, amely azonos ugyan vele, de más értékrendszerhez kapcsolódik, az már olyan komplex feladat elé állít bennünket, melynek megoldásában mások – szociológusok, pszichológusok stb. – mellett a nyelvészeknek is részt kell venniük. Természetesen megvan a módja e problémák kezelésének, tehát annak, hogyan kell a kutatásokat végezni, hogyan kell a diagnózist felállítani és a terápiára javaslatot tenni, s hogyan lesznek mindebből rutinszerű megoldások. Persze olyan megoldás is van, hogy megpróbálunk a cigányokból egynyelvű – magyar, magyarnak célzott – írástudókat faragni. Csakhogy itt vannak az emberi jogok, ezek között pedig a kisebbségi nyelvi jogok; vagyis egyszerűen nincs jogunk egy nem-magyar anyanyelvű állampolgárból magyar anyanyelvűt csinálni, mint ahogy másnak sincs joga határainkon kívül egy magyar anyanyelvűből egy nem-magyar anyanyelvűt csinálni. Tehát megvan a maga komoly jogi-etikai kerete annak, hogy mi az, amit csinálhatunk, és mi az, amit nem. Technikánk volna rá – hiszen a középkorban is volt –, hogyan kell valakit az iskola révén asszimilálni, de jogunk nincs rá! Amit persze korántsem negatívumként említek, csupán annak kapcsán, hogy olyan ága is kifejlődött a nyelvészetnek, mint a nyelvpolitika és a nyelvi jogok, amelyekkel különféle szakterületek foglalkoznak, így köztük a nyelvészet is, sőt én magam is foglalkozom ezekkel a kérdésekkel.

A hátralévő időben az idegen nyelvekről szeretnék beszélni. Az „idegen nyelv” megnevezés a németektől származik, s az „anyanyelv – idegen nyelv” szembeállítást vonja maga után, azaz, hogy az egyikhez pozitívan, a másikhoz negatívan viszonyulhatunk, ami azonban mára már egy kicsit megváltozott. Az idegen nyelvekre mindig is szükségünk volt, mert a magyarság boldogulásához elengedhetetlen volt, hogy a más – mind az országon belüli, mind a szomszédos országokbeli – népekkel való kommunikáció problémáját megoldjuk. A sokféle lehetséges megoldás egyike, hogy *mi* megtanulunk más nyelveket, a másik, hogy más tanulja meg a mi nyelvünket, a harmadik pedig, hogy

közvetítő nyelvet, egy világnyelvet használunk, és ezt az iskolában tanítjuk. Igen ám, csak hogy a régi világban az iskola nem arra szolgált – a gimnázium sem –, hogy megtanítsa valamely idegen nyelvet – a kereskedelmi vagy a polgári iskola sokkal inkább –, a gimnázium dolga az volt, hogy a klasszikus kultúrát elsajátíttassa a tanulókkal, ennek megközelítésére viszont a holt nyelvek elsajátítására volt szükség. Mára gyökeresen megváltozott a helyzet. A hatvanas években egy új elképzelés nyert teret: a kommunikatív nyelvtanítás, ami egészen közönségesen annyit jelentett, hogy beszélni kell! Azután tizennégy nemzet bevonásával készült felmérés során kiderült, hogy tizennegyedikek letünk a tekintetben, hogy hogyan értjük a beszédet, mert csak azt tanítottuk, hogyan kell beszélni, ám azt nem, hogyan is kell a beszédet érteni, tehát a dialógus teljesen háttérbe szorult. Másként kell tehát a nyelvet tanulni, de hogyan? Az osztályterem nyilvánvalóan modellje, de csak egy korlátozott modellje annak, ahogyan majd az adott nyelvet használjuk. Ha a határok kinyílnak, ha nagyobb az utazási lehetőség, akkor minél többet kell utazni, minél több embert meg kell hívni hozzánk, és minél több diákot kiküldeni idegenbe. Tehát ki kell lépni az iskolából. Soha nem létezett olyan iskola, amely heti két-három órában meg tudott volna valamely idegen nyelvet tanítani. Ilyen iskola nem volt, nem is lesz. Olyan van, amely emelt óraszámában – tulajdonképpen már nyelviskolaként – tanítja az idegen nyelvet, de az egész országban mégsem lehet mindenütt nyelvi szakiskolákat csinálni. Tehát ki kell találni azt, hogy az idegennyelv-tanítás köré kell szervezni az iskolán kívüli szabadidős és vakációs tevékenységet, az idegennyelv-tanulásnak a gyerek, a család és a közösség gondolkodásában távlatilag is helyet kell kapnia. Kis országok esetében nem rendkívüli, hogy ennek rendelik alá a turisztikát, a nyári vakációt és sok mindenfélét, mert nem lehet mindent az iskola vállára pakolni. A nyelvtanítás nem pusztán módszertani kérdés. A módszer lehet jó, vagy kevésbé jó, de olyan jó nem lehet, hogy harminc – vagy akárhány – gyerek ilyen rövid idő alatt megtanuljon valamely – olykor nem is egy – idegen nyelven.

Megjelent egy tanulmány arról, hogy nálunk egyszerre folyamatosan egymillió embert tanítottak oroszra, ám közülük csak nagyon kevesen tanulták meg, ami tulajdonképpen a magyar pedagógiatörténet, neveléstörténet egészének legnagyobb kudarca. Ilyen még nem volt, hogy egyszerre egymillió ember tanult volna valamit, és ne tanulta volna meg! Mindebből azonban nem az következik, hogy nem kell tudni oroszul; egy, a miénkhez hasonló országon belül legalább a népesség 10–15%-ának. Az viszont igen, hogy soha ilyen központilag elhatározott formában nem szabad elrendelni – mint ahogy évtizedeken át történt –, hogy oroszul tanuljunk, de azt sem, hogy most angolul vagy németül tanuljunk. Először is, mert nem létezik valamiféle egységes országos nyelvpolitika. Másodszor, mert a kereskedelmi és más egyéb területeken dolgozó szakembereknek vannak fölméréseik arra vonatkozóan, hogy hány további idegen nyelvre lenne még szükségünk. Közben pedig már itt van a NAT-nak az a javaslata, hogy az idegennyelv-tanítást tízéves korban kell kezdeni. Ami lényeges visszalépés ahhoz képest, hogy korábban nyolcéves korban kellett kezdeni; dehát reméljük, hogy kijavítják! A nyelvtanulás nyolcéves kor után egyébként is dupla nehézség! És nincs idő két nyelvre, pedig két nyelvet kell tanulni. Persze nem fogja mindenki megtanulni mindkét nyelvet, de meg kell alapozni a nyelvtudást, hogyha később valakinek szüksége lenne rá, továbbfejleszthesse. Az értelmiség jó, ha legalább három nyelvet elsajátít, bár a harmadikon elég, ha olvasni tud, sőt ez már a másodikon is elég, egyen viszont feltétlenül meg kell tanulnia beszélni. Egyébként nem mindegy, hogy milyen sorrendben tanuljuk a nyelveket, s az sem, hogy milyen nyelvet. A világnyelv az nem az angolul és a némettel azonos, a világnyelv egyébként sem nyelvészeti kategória, sokkal inkább reklámkategória. Tudjuk, hogy az angol kereskedelem egyik legnagyobb bevétele az angol nyelv „eladásából” származik. Persze, nagyon fontos, sőt nélkülözhetetlen az angol, de egy egész ország, vagy egy régió – mint mondjuk a Délnyugat-Dunántúl vagy a Nyírség szempontjából – legalább ennyire szükséges – valószínűleg kereskedelmi okból is –, hogy az emberek tudjanak németül, franciául, spanyolul, olaszul, tudják a szomszédos nyelveket, és tudjanak oroszul – mivel továbbra is mintegy negyedmilliárd ember fog oroszul beszélni. Tehát végig kell gondolnunk ezeket a kérdéseket, és nyilvános párbeszédet folytatnunk róluk. Közzé kell tenni az idevágó fölméréseket, hogy milyen nyelvtudással alkalmaznak, például itt, Pécsen, azután Debrecenben,

Nyíregyházán szakembereket. Föl kell figyelni arra, hogy negyven év alatt soha nem voltak orosz nyelvű táblák kitéve az országban, s ma pedig Nyíregyháza tele van velük! Mert gazdasági érdek diktálja így! A hetvenes években Magyarországon 14 % volt a kumulált idegennyelv-ismeret. Ez annyit jelent, hogy aki két nyelvet tudott, azt kétszer számolták, aki hármát, azt háromszor. Ausztriában ugyanez 45% volt, pedig az ő anyanyelvük a német. Vagyis Európában még a periferikus, viszonylag kis országokhoz képest – és ide számíthatjuk a skandináv, sőt a balti országokat – is hátul voltunk. S bár lényegesen nem változott, de egy kicsit azért javult a helyzet ezen a téren.

Még valamit szeretnék mondani a nyelvpolitikával kapcsolatban. Azt, hogy az idegennyelv tanítás nem pusztán technikai kérdés, hanem egy óriási tartaléka az iskolának. Annyi hülyeséget és fölösleges szöveget, mint az idegennyelv-órákon, sehol nem ír le egyetlenegy tantárgy sem. Elképesztő! Ezt egyre több helyen fölismerik. Természetesen vannak bizonyos alapvető kommunikációs technikák, amelyeket el kell sajátítani, de az óriási tartalék abban van, ami az órákon folyik! Azon kívül, hogy az életét is elunja valaki, ha állandóan a rendhagyó igéket tanulja, ott vannak még ráadásként a szövegek! Tessék elhinni, hogy a Lenint rejtegető kunyhónak megvan a brit változata is; az angol könyvekben is vannak süket szövegek. Elképesztő időpocsékolás, heti két-három órát ilyen hülyeségekre pazarolni! Borzasztó! Egyre több helyen merül föl annak igénye, hogy nyelvórán autentikus szövegekkel és globális fontosságú kérdésekkel, tehát olyanokkal foglakozzanak, amelyek kapcsolódnak a többi tantárgyhoz is. Melyek ezek a globális kérdések? Például a környezettel, vagy a békével kapcsolatosak. Egyébként is, egy kicsit többet kellene az iskolában a békéről beszélni, hiszen a szomszédunkban háború folyik. Az emberi jogokról, az emberi egyenlőségről, a férfi-nő problémákról is többet lehetne. Ma már nem elegendő, hogy az idegennyelv-órákon pusztán irodalomtörténetet tanítsanak, ezt ki kellene egészíteni történelemmel vagy az általános problémákkal. Mindez kétségkívül intellektualizálja az idegennyelv-oktatást, amely a változatosabb szövegekkel, szélesebb műveltségű tanárokat produkál. Nem azt mondom, hogy nem kell jó módszertani kiképzést is kapniuk az idegennyelv-tanároknak, erre is szükségük van, de ez önmagában nem elegendő.

Bár időm letelt, még két dolgot mondanék az idegen nyelvekkel kapcsolatban. Az egyik: kulcskérdés, hogy még a gyermek kilenc éves kora előtt, sőt az óvodában, el kell kezdeni az első nyelvet, a gyereket már ekkor „meg kell fertőzni”, mert ez esetben minden nyelv könnyű. A másik: kétnyelvű környezetben a legjobb, ha az első nyelv nem valamely világnyelv, hanem az elérhető nyelv, a nemzetiségi nyelv, ami bizonyos életkorban tökéletesen elegendő, tudniillik itt még a nyelvsajátító mechanizmus fölébresztésén, kifejtésén van a hangsúly.

Az első konklúzióm: a befogadó kultúrának valamiféle egységes, új modelljét kell kialakítani, amely a televízióra, illetve az egész vizuális kultúrára és általában a befogadásra is érvényes.

A másik: az írásbeliséggel kapcsolatos. Erre nincs konkrét javaslatom, de egy olyan országban, ahol a lakosságnak szinte 30%-a funkcionális analfabéta, ezt a kérdést nem lehet megkerülni. A dolog hátterében az a megfontolás áll, hogy nekünk, ebben az országban egymillió segédmunkásra van szükségünk, ezért ne nagyon pizskáljuk őket, mert ha megtanulnak igazán írni-olvasni, akkor majd elégedetlenek lesznek a segédmunkássorssal. Ha van kultúrpolitika, ezekkel a kérdésekkel kell foglalkoznia. Azzal nem kell foglalkoznia, hogy mi történik a normális iskolákban, mert azokban helyben kell a legjobb modelleket kiválasztani; a kormányzati beavatkozásra az előbbi téren van szükség.

A harmadik: a szóbeli kommunikációt nem lehet egyszerűen iskolai technikákkal tanítani, sem anyanyelven, sem idegen nyelven, mert az mindig szerepfüggő. Ha a társadalom egészséges és mindenki elmondhatja a véleményét, úgyis kialakulnak a szóbeli kommunikáció mintái. Ha a társadalom gyengélkedik, akkor „cenzúra” van, akkor nem lehet véleményt nyilvánítani, nincsenek közösségek, nincs a szónak hatása, s nem lehet a kommunikációt sem megtanítani. Az a dadogás, ami a televízióban tapasztalható, évtizedek alatt alakult ki, amikor minden felelős szót papírról olvastak föl, vagy pedig rutinszövegeket mondtak. Amikor pedig rögtönözni kellett, egyszerűen nem volt meg az emberi háttér a rögtönzéshez, márpedig a szóbeli kommunikáció nem más, mint rögtönzés útján történő együttműködés.

Az utolsó konklúzió a következő: egy sokkal differenciáltabb és rétegezetebb idegennyelv-politikára volna szükségünk, amit a kormánzatnak is végig kellene gondolnia, a kormánzaton kívül esőkkel együtt. Nem elég egy nyelvet fölajánlani, aki könnyen tanulja a nyelvet, igenis, hadd tanuljon ingyenesen hármát is, délelőtt vagy délután, az iskolában is, a vakációban is, másféle körülmények között is. Az alapítványoknak ezt kellene segíteniük, nem két gyereket, hanem tízezret. Én nem vagyok különösképpen híve az állami beavatkozásnak, de egy ilyen átmeneti korszakban, mint a mostani, a szakemberek, pedagógusok elemzése alapján jól látszik, hogy a felmerülő kérdések egy része igenis igényli az állam beavatkozását, segítségét, pénzét. (Hosszútávú befektetésről van szó, ami vissza fog térülni!) Más részük azonban azt igényli, hogy többet beszéljünk, többet írjunk róluk, jobban előtérbe kerüljenek, az újságokban is. Ha a mai sajtót nézzük, találkozunk ugyan ezekkel a kérdésekkel, de csak a szenzációk szintjén, az elemző cikkek hiányoznak belőle. A hetilapok lassanként háttérbe szorulnak, a napilapok és a televízió számára pedig ezek nem témák.

Milyen lenne az eszményi helyzet? Hogy többnyelvű ország legyünk? Ne legyünk jobban többnyelvű ország, mint az Osztrák-Magyar Monarchiában voltunk. S ne legyünk nyíltabbak se! Elég, ha azok vagyunk! Az az ideál mindenki számára emlékezetes volt, csak hogy azóta kitágult a világ, kicsit differenciáltabb is lett, úgyhogy ugyanazt ma már másképpen kellene elérnünk. Ugy kellene az országon belüli és az országon kívüli kommunikációs szükségleteknek eleget tennünk, ahogy azt egy hozzánk hasonló, normális országban – mondjuk, Skandináviában, jobb anyagi körülmények között, több évtizedes nekikészüléssel – teszik. Ezek a példák itt vannak előttünk. Természetesen ott is megvannak a dolog érzelmi velejárói, nálunk egy kicsikét erősebbek, mint náluk, ez nyilvánvaló.

Nyitottnak kell lennünk, belül és kívül egyaránt, célszerűnek kell lennünk, és ez közös felelőssége a pedagógiának, az alaptudományoknak, a civil szervezeteknek, a kormánzatnak és a jelenlévőknek egyaránt. Köszönöm szépen!

Zsolnai József: Hölgyeim és uraim, Szépe György professzor urat, a nyelvpolitikust hallhatták – és most azért tettem erre a hangsúlyt, mert ő valóban nyelvpolitikusként is tevékenykedik, mint kutató é, aki felhívta a figyelmet egy nagyon fontos módszertani problémára, főleg azok figyelmét, akik oktatáspolitikával, az oktatásügyön belül pedig az úgynevezett tartalmi szabályozással foglalkoznak. Döntéseket hatalmi pozícióból lehet hozzáértőn és nem hozzáértőn is hozni, ezeknek azonban valóban biztos alapokon kellene nyugodniuk. Annak a zűrzavarnak, ami itt az idegennyelv-tanulás terén ebben az országban részben a piaci viszonyok, részben a dilettantizmus, részben mindenféle kényszerek hatására kialakult, most legalább a háttérét is láthattuk. Azt a tanulságot mindenképpen levonhatjuk az iménti két előadásból, hogy a dolgokat – még a döntéseket megelőzően – valóban, ahogy szokás mondani, meg kell alapozni, ha tetszik, végig kell gondolni. Minderre azért hívom fel a figyelmet, hiszen nagy döntés előtt állunk, ezt holnap mindenki a maga bőrén fogja érezni, mivel a NAT-ról lesz szó, a várva-várt csodáról (ezt – ha nem hallatszott volna – iróniával mondtam). Tegnap egyik államtitkárunkkal beszélgettem, aki azt mondta: „Tudja mi a NAT? Az egy esemény. Aztán majd lesz valami az iskolában, valószínű, az, ami eddig volt, de ezt az eseményt nekünk meg kell élnünk.” Nagyon okos megjegyzés. A nyelvi, illetve a kommunikációs blokk ezzel befejeződött, a művészeti blokk következik. Gaul Emilt mutatom be, az Iparművészeti Főiskola docensét, tanszékvezetőt, aki előadása címével egy kérdést tett föl: *Mindennapok művészete?*, de a válaszait is kíváncsian várjuk.